

SUMMARY

Номєнуєк О. Language Issues of Proletarian Culture in Ukraine.

Modern social changes require a detailed, critical rethinking of the experience of previous generations. Special attention needs an objective study of the history of Russian-Ukrainian relations that will determine the cause's confusion in the historical context to establish the relationship and ensuring peace in the geopolitical space.

The 20-30-s of the XX-th century were of great interest because this was the period of intense cultural development with the trend to democracy, creativity, diversity, while it remains tendentious shown from the standpoint of the official Soviet pedagogy as a complex and ambiguous process of artificial increase of the result beforehand.

The article highlights the social and political conditions of proletarian educational organizations in the 20-s of the XX-th century especially in the context of the national question, namely the research of the political principles on the status of the Ukrainian language and culture.

This question was crucial in the activity of Proletcult in Ukraine – a cultural and literary and artistic performance in the proletarian organization of Commissariat, which had the goal of broad and comprehensive development of proletarian culture by the proletariat.

Unlike Russia Proletcult organizations in Ukraine have not received a significant distribution and ceased to exist due to the neglect of the national language and culture as well as restricted farmers, as indigenous people, but the non-proletarian origin.

Thus, the question of the Ukrainian language was crucial in establishing Proletcult in Ukraine. Guided by the platform and the All-Russian conference of cultural and educational organizations, focusing on the creation of proletarian culture as a non-national-international phenomenon Proletcult was opposition against the rise of the national liberation movement, the surge of national consciousness.

Along with the official policy of the Soviet government and the Communist Party on the Ukrainian issue Proletcult organizations did not stand the pressure of the existing conditions of the national liberation struggle, didn't find the supporters among local scientists, artists and public figures. Attention should be taken to the fact that in the Presidency and the Ukrainian Council of Proletcult there were mostly Russian officials who determined the content of the Ukrainian organization.

Key words: Proletcult, a worker, culture, language, politics, an organization.

УДК 37.013:371.4

О. Козлова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ А. С. МАКАРЕНКА

Статтю присвячено розкриттю основних напрямів виховання в професійній діяльності А. С. Макаренка, що припадає на часи соціально-економічної кризи на території української держави (20-ті роки ХХ століття). З'ясовано, що сутність виховного процесу визначалась А. С. Макаренком у межах сформульованої ним мети виховання. Встановлено, що основними напрямками виховання в професійній діяльності А. С. Макаренка є: моральне, трудове, фізичне, естетичне та статеворольове виховання. Аргументовано, що виховна робота за означеними напрямками сприяла формуванню щасливого, організованого педагогом дитинства.

Ключові слова: А. С. Макаренко, професійна діяльність, виховання, моральне виховання, трудове виховання, фізичне виховання, естетичне виховання, статево-рольове виховання.

Постановка проблеми. Нині у процесі розв'язання сучасних проблем виховання підростаючого покоління науковці дедалі частіше звертаються до кращих зразків історико-педагогічного досвіду вітчизняних освітян. До таких, безперечно, належить досвід Антона Семеновича Макаренка. Підставою констатування означеного є всесвітнє визнання його імені серед чотирьох педагогів, які «змінili педагогічне мислення у ХХ столітті», та достовірно підтверджені факти макаренкознавців щодо щасливої долі вихованців тих закладів, де працював педагог. Отже, очевидною для сучасних теоретиків і практиків освітньої галузі бачиться важливість осмислення сутності виховного процесу, вибудови виховної системи й основних напрямів виховання в професійній діяльності А. С. Макаренка.

Аналіз актуальних досліджень. Постать А. С. Макаренка та його професійна діяльність становили інтерес для освітян та істориків педагогіки з початку 40-х років минулого століття [4; 13]. Предметом наукового вивчення спадщини педагога стали історико-біографічний аспект, методологія та теоретичні основи його педагогічної системи, теорія колективу, виховання в сім'ї, господарсько-організаційні й економічні аспекти діяльності, психологічні аспекти спадщини педагога, виховання свідомої дисципліни й розвиток самоврядування, ідеї трудового виховання, проблеми педагогічної майстерності. Безперечно, що внесок кожного з макаренкознавців є цінним для осмислення сутності виховного процесу в професійній діяльності А. С. Макаренка. Однак актуальним є питання здійснення аналізу основних напрямів виховання в професійній діяльності А. С. Макаренка.

Мета статті: на основі вивчення спадщини А. С. Макаренка та аналітичних доробків макаренкознавців розкрити основні напрями виховання особистості в професійній діяльності А. С. Макаренка.

Методи дослідження: загальнонаукові (аналіз, порівняння, узагальнення), що забезпечили можливість формування вихідних положень і висновків, виокремлення провідних напрямів дослідження; конкретнонаукові: методи порівняльно-синхронного та порівняльно-діахронного аналізу, застосування яких забезпечило здійснення класифікації структурних складових виховання особистості в професійній діяльності А. С. Макаренка; системно-структурний і системно-функціональний, які використано для характеристики основних засад процесу виховання в практичному досвіді А. С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу. Насамперед відзначимо, що напрями виховної роботи А. С. Макаренко визначалися відповідно до розуміння ним мети виховання. З цього приводу слід згадати твердження А. А. Сбруєвої

[10, 13] про те, що саме формулювання мети виховної діяльності є авторським здобутком А. С. Макаренка, точніше його технологізація цілепокладання виховання. «Виховати гарного громадянина – це мені не вказувало способу. Я повинен був прийти до більш розгорнутої програми людської особистості» [6, 129]. Головними принципами побудови цієї програми, за визначенням дослідниці, є такі: конкретно-історичний характер цілей виховання; суспільна зумовленість цілей виховання; холістичний підхід до визначення цілей виховання; індивідуальний підхід до визначення цілей виховання [10, 13–14].

Вивчення творчого доробку А. С. Макаренка дозволяє виявити, що складовими мети виховання є формування й розвиток необхідної сукупності якостей особистості. До таких якостей А. С. Макаренко відносив: почуття приналежності до колективу, в якому даний індивід перебуває (навчається, працює); повага до встановлених у цьому колективі норм життєдіяльності, поведінки; здатність дотримуватися правил і норм колективного життя; відчуття рівності між членами колективу; ввічливість і взаємодовіра між його членами; прагнення бути корисним членом колективу; готовність бути господарником, уміти організовувати свою роботу, роботу інших членів колективу, а також керувати цією роботою, вміти оцінювати її результати; бути чесним, охайним, життєрадісним і постійно дбати про власний фізичний, фізіологічний і психічний стан; дбати про оволодіння достатньою сумою знань і навичок з мови, математики, графіки, природознавства й історії. В умовах соціально-економічної кризи 20-х років ХХ століття формування й розвиток таких якостей у підростаючого покоління, за фактами, констатованими макаренкознавцями, сприяло успіху в боротьбі А. С. Макаренка з дитячою безпритульністю, правопорушництвом, зневірою молоді в щасливе майбутнє.

У контексті нашого дослідження інтерес викликає думка Н. О. Ляліна про те, що однією з провідних характеристик виховної системи А. С. Макаренка є різнобічний розвиток усіх сил та особистості вихованця: «У виховній системі А. С. Макаренка не існує розриву між інтелектуальним і фізичним вихованням. Натомість у ній поєднуються всі аспекти, усі фактори виховання» [4, 193].

Переконаливою є думка педагога: «Нам добре відомо, – відзначав А. С. Макаренко, – наскільки веселіше та щасливіше живуть люди, які багато чого вміють робити, у яких усе виходить як слід, які не загубляться ні за яких обставин, які вміють володіти речами та керувати ними. І навпаки, завжди викликають у нас жалість ті люди, котрі перед кожною дрібницею стають у глухий кут, які не вміють обслуговувати самі себе, а завжди потребують то няньок, то дружньої послуги, то допомоги, а якщо їм ніхто не допоможе, живуть у незручних умовах, неохайно, брудно, розсіяно» [5, 96].

Вважаємо, що аналіз організації виховного процесу А. С. Макаренком дозволяє виокремити такі основні його напрями, а саме: моральне, трудове, фізичне, естетичне та статево-рольове виховання (рис. 1). Визначені напрями ми розуміємо як взаємозалежні, взаємозумовлюючі один одного в межах єдиної, чітко сформульованої видатним педагогом мети виховання.

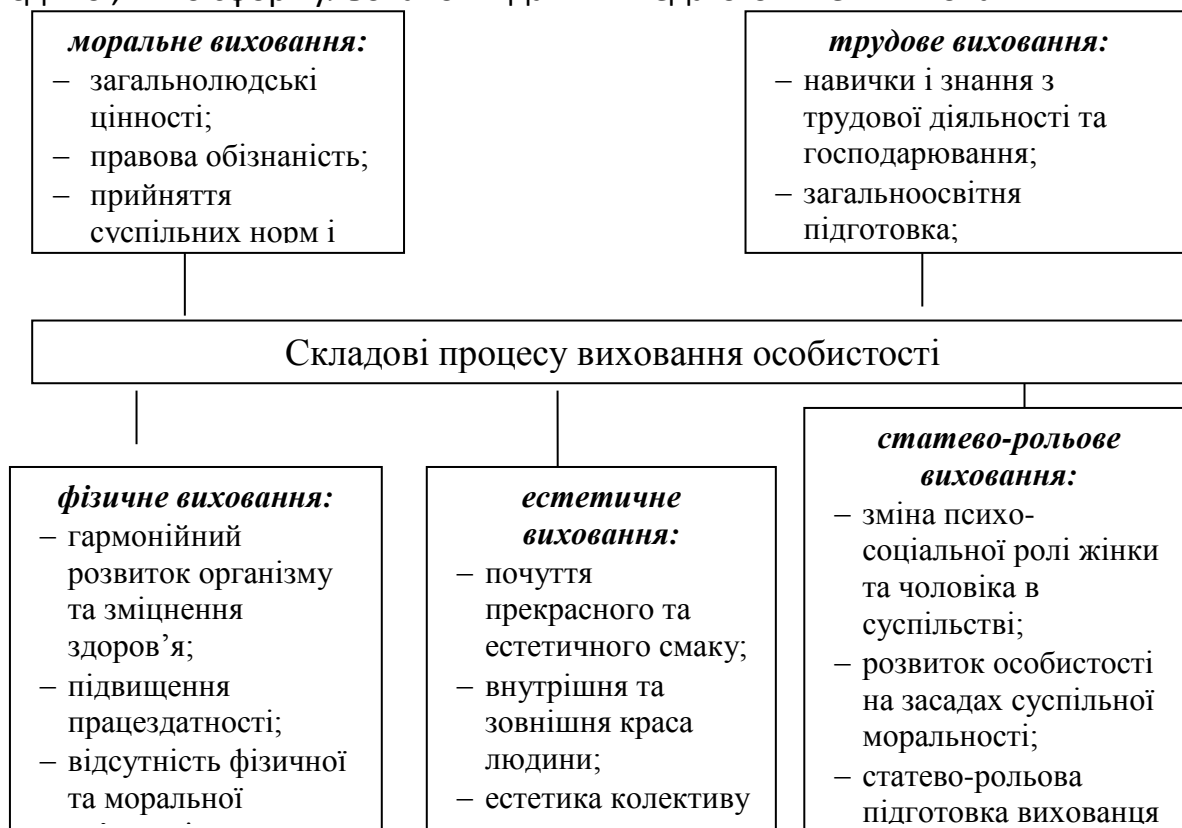

Рис. 1. Основні напрями виховання особистості в професійній діяльності А.С. Макаренка

Зупинимося на розгляді кожного з означеного нами напрямку виховання в професійній діяльності А. С. Макаренка.

Моральне виховання. Відмітимо, що моральне виховання (рис. 1) підлітків у творчій спадщині А. С. Макаренка досліджували В. В. Бучківська, Н. О. Лялін, Г. М. Єриця, А. Ф. Кочкіна, З. Г. Годкіна, В. В. Кумарін, А. Л. Носаль, С. С. Огірок, Н. М. Тарасевич, А. В. Ткаченко та ін.

Завданням морального виховання особистості в професійній діяльності А. С. Макаренка було оволодіння вихованцями нормами й правилами моральної поведінки, формування загальнолюдських почуттів та патріотичних переконань, особистісних якостей (в межах індивідуальних, колективних та суспільних потреб), набуття ними умінь та навичок моральної, адекватної (без нервів) поведінки в процесі суспільних відносин. Отже, необхідним було формування та розвиток у безпритульних і правопорушників таких моральних загальнолюдських та громадянських якостей, як: чесність, вольові зусилля, правильне ставлення до інших людей, порядність, відповідальність, дисципліна, охайність, турботливість, правова обізнаність, колективізм, відданість суспільним інтересам, суспільним

(колективним) нормам і правилам, прагнення до особистісного та професійного зростання.

До основних засобів морального виховання особистості в професійній діяльності А. С. Макаренка відносимо такі: дисципліна, колектив, праця, традиції, самоврядування, воєнізація дитячої життєдіяльності, фізична культура, спортивно-масові та оздоровчі заходи, статево-рольова підготовка, навчання, матеріальне стимулювання, покарання тощо.

Однак, не менш важливе значення в даному питанні відігравали засоби управління моральним вихованням, серед яких була стабілізація взаємодії керуючої та керованої систем в межах, обумовленими цілями, нормами та цінностями. «Така стабілізація досягалася за рахунок: встановлення добровільних начал і формування статусу переможця з метою активізації діяльності особистості, колективу, колонії у цілому; формування організаційного ядра та організаційної культури для забезпечення цілісності колективу; демократизація управління через створення гнучкої організаційної структури та дієвої системи самоуправління зі збереженням «центру»; встановлення часових і просторових орієнтирів у якості меж розвитку особистості, колективу, закладу» [1, 125].

Відзначимо, що ідеї морального виховання неодноразово покладалися в основу низки наукових досліджень та експериментів, виступали засадничими при написанні монографій, посібників тощо. Зокрема, за участю В. С. Хангунга, О. С. Богданової та інших педагогів була створена й експериментально перевірена «Азбука морального виховання» (1979 р.) – посібник для вчителів початкових класів.

Трудове виховання. Зауважимо, що сутність трудового виховання А. С. Макаренка (рис. 1), його ідеї організації трудового виховання та професійне становлення особистості в праці розкрито в наукових роботах таких учених, як: С. Я. Батишев, З. Г. Годкіна, У. Гудмен, В. Зільберман, В. М. Коротов, І. Ф. Кривонос, М. П. Ніжинський, Н. М. Носовець, В. А. Поварніцина, Т. В. Сіматова, А. В. Ткаченко, Г. П. Якубанець та ін.

Зокрема, особливе значення трудового виховання особистості в педагогічній спадщині А.С. Макаренка відзначає В. Зільберман [14], підкреслюючи моральну сторону суспільно корисної праці та позитивно трактуючи концепцію трудової моралі педагога. В інтерпретації У. Гудмена [13] праця в творчості А.С. Макаренка виступає як педагогічно-суспільна цінність.

Н. М. Носовець [8, 147–148] здійснено історико-педагогічний аналіз поглядів А.С. Макаренка на розвиток і формування особистості в процесі праці, на професійне становлення учнів у процесі трудового виховання. Макаренкознавцем доведено, що в педагогічних закладах, керованих видатним педагогом, трудове виховання було спрямоване на:

– психологічну підготовку особистості до праці (прагнення й бажання сумлінно та відповідально працювати, усвідомлення соціальної

значущості праці як необхідного обов'язку й духовної потреби людини, бережливе ставлення до результатів праці, творче ставлення до праці);

– практичну підготовку до праці (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань про загальні основи виробничої діяльності людини, вироблення умінь і навичок, необхідних для трудової діяльності, виховання основ трудової культури);

– підготовку до свідомого вибору професії (соціально-психологічна спрямованість на той чи інший вид трудової діяльності у відповідності з інтересами, потребами, мотивами та схильностями особистості).

Ми поділяємо означену вище думку, однак вважаємо, що основним призначенням трудової діяльності вихованців для А.С. Макаренка була боротьба та запобігання дитячим лінощам, під якими він розумів «відразу до трудового зусилля» [5, 100]. При цьому, А. С. Макаренко наголошував на необхідності досягнення якості дитячої праці: «Якість праці повинна мати вирішальне значення: високої якості праці необхідно вимагати завжди й вимагати серйозно» [5, 101].

У даному контексті доцільним є висвітлення критеріїв ефективності трудового виховання А. С. Макаренка, а саме [11, 172]: усвідомлення особистісної, колективної та суспільної значимості виконуваної діяльності, її мети; поєднання праці з освітою; її зв'язок з усією системою виховання; узгодження різних видів оплачуваної і неоплачуваної праці, яке включає обов'язкову участь у самообслуговуванні та виробничій праці, зорганізується на якомога більш сучасній технічній основі, що дозволяє вихованцям проявити себе у вільному трудовому зусиллі та технічній творчості; політехнічний характер продуктивної праці на складному виробництві, що утворює простір для задоволення індивідуальних нахилів на основі гармонійного поєднання особистісних і суспільних інтересів; праця в колективі разом із дорослими робітниками, інженерами й техніками на основі трудової допомоги людей, їх постійної трудової залежності, коли вихованці можуть збагнути принципи й методи організації підприємства, пройти школу господарювання, беруть участь в управлінні виробництвом, у розподілі одержаного прибутку, у нарахуванні заробітної плати; творчий характер та естетика дитячої праці; ранній початок трудової діяльності; розмаїтість і поступове ускладнення видів трудової діяльності; посиленість, доступність праці, планомірність, тривалість, результативність.

Однак, на наш погляд, до означених критеріїв ефективності трудового виховання А.С. Макаренка слід віднести принципіві для нього здатність орієнтування вихованців як найважливіша, без якої не може бути продуктивного господаря, та оперативна здатність, здатність правильного розпорядження часом і роботою, необхідна для виконання більш тривалих господарчих робіт, що виходять за межі одного короткострокового доручення [5, 93]. У свою чергу, запорукою ефективного трудового

виховання для А.С. Макаренка була моральна підготовка вихованців до праці та поступовість збудження у вихованців трудового інтересу [5, 101].

Зупинимося на розкритті питання професійної підготовки в творчій діяльності А. С. Макаренка. Поділяємо думку А. В. Ткаченка про те, що вся історія макаренківських інтернатних виховних закладів – це унікальний досвід цілеспрямованої, детермінованої соціально-педагогічними цілями професіоналізації молоді. Розвиток особистості майбутнього професійного діяча А.С. Макаренко розглядав не ізольовано від головних виховних цілей створеної ним педагогічної системи, а в контексті цих цілей, як важливий і необхідний засіб їхньої реалізації та фактор стабілізації досягнутих результатів. «Наявність чіткої, зрозумілої всім вихованцям мети підготовки до повноцінного професійного життя, її конкретизація в окремих завданнях, наявність різноманітних професійних форм діяльності, підпорядкованих загальній меті, взаємоузгодженість цих форм, їхня цілісність і єдність, структурованість та ієрархічність, відносна самостійність та загальне управління дають підстави розглядати практику професійного розвитку особистості у керованих А. С. Макаренко закладах як педагогічне системне явище» [12, 289].

Вважаємо, що однією з провідних умов трудового виховання була освіта вихованців. Відмітимо, що дидактичні погляди А. С. Макаренка та його досвід організації навчального процесу досліджували М. Д. Виноградова, С. Ю. Гуров, А. М. Доценко, М. П. Ніжинський, М. М. Окса та ін.

Так, М. М. Окса відзначає, що А. С. Макаренко виступав за створення такої системи навчання, яка б дозволяла дійти до кожного учня, позбутися нудьги на уроках, пробудити в дітях бажання до пізнання, залучити до творчої, самостійної роботи. А.С. Макаренко розглядав урок як колективне вирішення завдань, що стоять перед учителем і учнями, висунув ідею необхідності побудови відносин між учнями та вчителем на основі нової педагогічної технології, розробленої на засадах взаємної довіри й доброзичливості в поєднанні із вимогливістю [9, 15].

Зазначимо, що матеріальне забезпечення процесу трудового виховання, професіоналізації вихованців в умовах соціально-економічної кризи 20-х років ХХ століття стало можливим завдяки підприємницькій діяльності А.С. Макаренка. Так, очолювана ним Трудова колонія ім. М. Горького була однією з перших, у якій з'явився трактор, паровий млин, свійські тварини, які привезені із зарубіжжя тощо [1; 2].

Фізичне виховання. Погляди А. С. Макаренка на фізичний розвиток підлітків як складову всебічного розвитку особистості (рис. 1) досліджували Ю. С. Андрєєв, М. О. Крук, А. В. Мацюк, А. Г. Носаль, стали предметом дисертаційного дослідження ще в 1947 році (автор – Н. В. Павлова).

Вивчення спадщини А.С. Макаренка дозволяє констатувати, що фізичне виховання в навчально-виховних закладах, де працював педагог, полягало в розв'язанні таких основних завдань:

- гармонійний розвиток форм і функцій організму;
- зміцнення здоров'я;
- фізичне та моральне загартування;
- підвищення працездатності;
- формування життєво необхідних рухових навичок;
- розвиток фізичних якостей;
- виховання моральних і вольових якостей;
- запобігання фізичній та моральній в'ялості дитячої душі;
- формування таких моральних якостей, як ініціативність, згуртованість.

Слід зазначити, що формами фізичного виховання в професійній діяльності А. С. Макаренка були:

- заняття з фізичної культури (згідно навчальної програми з обов'язковим нормативним обсягом);
- позакласна та позашкільна робота з фізичного виховання (ранкова гімнастика на свіжому повітрі за будь-якої погоди, ковзани, лижі, футбол, волейбол, баскетбол, теніс, рухливі та спортивні ігри типу «Горльот» тощо);
- військова гра (стрункість, військова виправка, упевнена пружна хода з піднятою головою, вміння вільного орієнтування в просторі і часі – результати воєнізації дитячої життєдіяльності);
- туризм (туристичні походи та екскурсії забезпечували організований відпочинок, загартовували фізично та морально, розвивали пізнавальні здібності, сприяли формуванню моральних якостей вихованців).

Однак, зауважує М. З. Крук [3, 181–182], «педагог був переконаний, що фізичне виховання підростаючого покоління може бути успішним і плідним лише у тому випадку, коли фізична культура у школі вміло узгоджується з позакласною та позашкільною спортивно-масовою та оздоровчою роботою».

Наголосимо на тому, що реалізації завдань фізичного виховання сприяло постійне прагнення самого А. С. Макаренка та його вихованців до розвитку та вдосконалення матеріальної бази для фізичної культури й спортивно-масової і оздоровчої роботи. Так, на території навчально-виховних закладів, де працював А. С. Макаренко, було облаштовано футбольний, волейбольний, крокетний, горльотний майданчики тощо.

Естетичне виховання. Проблему естетичного виховання в діяльності А. С. Макаренка (рис. 1) досліджували М. О. Агатова, Н. М. Єрьоміна, В. І. Плетніченко, І. Г. Рибачук, М. Ю. Рисіна, А. А. Сбруєва, І. І. Ярита та ін.

Зокрема, А. А. Сбруєва та М. Ю. Рисіна визначають такі цілі естетичного виховання в творчості А. С. Макаренка [11, 175]:

- формування почуття прекрасного та естетичного смаку;
- формування високих людських ідеалів;
- забезпечення органічної єдності зовнішньої та внутрішньої краси людини, єдність етики та естетики;
- сприяння інтелектуальному зростанню особистості;
- удосконалення емоційно-вольової сфери особистості.

Ми поділяємо думку науковців про те, що для реалізації означених цілей у життя макаренківського колективу вводилися спеціальні елементи естетизації [11, 175]:

- символіка, пов'язана з грою у воєнізацію (сигнали, рапорти, салют, прапор, форма одягу);
- мистецтво (хор, оркестр, театр, кіно, клубна робота, читання художньої літератури, образотворче мистецтво);
- естетика побуту (чистота, порядок, квіти);
- естетика дисципліни, шляхетних вчинків;
- естетика зовнішнього вигляду (акуратність, краса одягу, мови, рухів, тіла);
- естетика праці, трудового відпочинку;
- естетика традиційних свят.

У цілому, слід відмітити, що естетика колективу А.С. Макаренка виступає одним із окремих, самостійних «розділів» («деталей») виховної роботи поряд із такими «розділами» як: «колектив та його організація»; «загальний рух колективу та його закони»; «загальний тон і стиль роботи»; «колектив педагогів та їх центр» тощо [7, 121]. «Я не уявляю собі колективу, у якому дитині хотілося б жити, яким вона пишалася б, я не уявляю собі такого колективу некрасивим із зовнішньої сторони. Не можна нехтувати естетичними сторонами життя. Естетика костюму, кімнати, сходів, верстата має не менш важливе значення, ніж естетика поведінки» [6, 200].

Позитивні результати естетики колективу дозволили А. С. Макаренку увести поняття «естетичний імпульс», який іде від речей, від старших вихованців, від людей більш досвідчених та організованих, і головне, від людей, які в прямому розумінні виступають взірцем для менших [6, 163].

Статеворольове виховання. Насамперед зауважимо, що питання статево-рольового виховання в професійній діяльності А. С. Макаренка (рис. 1) є найменш дослідженою у вітчизняному та зарубіжному макаренкознавстві. Так, проблема виховання в сім'ї у теорії і практиці А. С. Макаренка вивчалася В. Г. Бочаровою, Н. П. Калініченко, Фам Хак Чионгом, І. В. Філінім та ін. У свою чергу, статево виховання особистості у

професійній діяльності А. С. Макаренка поки що не стало предметом спеціального дисертаційного дослідження.

Сам А. С. Макаренко з приводу статевого виховання зазначав: «Питання про статеve виховання вважається одним із найважчих педагогічних питань. І справді, в жодному з питань не було стільки наплутано й стільки висловлено хибних думок. А між тим практично це питання абсолютно не є таким складним, і в багатьох сім'ях вирішується дуже просто, без болісних вагань» [5, 102].

Аналіз творчої спадщини А. С. Макаренка дозволяє виокремити основні засадничі ідеї статево-рольового виховання в його професійній діяльності:

- зміна психо-соціальної ролі жінки та чоловіка в суспільстві як особистостей;
- розширення індивідуального простору розвитку вихованців межами статі і статево-рольових відносин;
- нівелювання статевиx відмінностей у світогляді та поведінці вихованців;
- статево-рольове виховання на засадах суспільної моральності;
- статево-рольова підготовка вихованця як майбутнього сім'янина.

Одними з провідних чинників ефективності статево-рольового виховання, на переконання А. С. Макаренка, є такі:

- зв'язок статево-рольового виховання з турботою і роботою (оптимальна завантаженість дитини турботою і роботою, що не залишає їй часу ані для психічного, ані для фізичного прагнення до пустого, лінивого бродяжництва, ані для нездорового фантазування, випадкових зустрічей та вражень);
- зв'язок статево-рольового виховання зі спортом (правильна організація спортивних вправ, особливо ковзани, лижі, плавання, регулярна ранкова гімнастика);
- своєчасність статево-рольової підготовки (бесіди мають відбуватися обов'язково за потребою; жодних бесід авансом, навчання дитини наперед, що може спровокувати зайву зацікавленість та дитячі фантазування).

При цьому, слід відмітити, що А. С. Макаренко не визначав особливостей статево-рольового виховання підростаючого покоління у школах та сім'ях – підхід до даного питання однаковий за будь-яких умов. Педагог справедливо вважав, що людина не виховується частинами, вона формується цілісно у взаємодії із впливом усіх соціальних інститутів, у тому числі особлива роль належить школі й сім'ї.

Означене вище дозволяє констатувати, що статево-рольове виховання у професійній діяльності А. С. Макаренка позитивно сприяє

вихованню особистості в цілому. Відмітимо, що практичний досвід статево-рольового виховання А. С. Макаренка є підґрунтям для сучасних гендерних досліджень, які розглядають соціально-біологічну характеристику понять «чоловік» та «жінка», психо-соціальні й соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей.

Важливим є те, що А. С. Макаренко приділяв увагу осмисленню впливу біологічної статі на прояв психо-біологічних особливостей вихованців.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, уся професійна діяльність А. С. Макаренка спрямовувалася на моральне, трудове, фізичне, естетичне та статево-рольове виховання безпритульних і правопорушників. При цьому, засадничі ідеї означених напрямів виховної роботи працювали на процес реалізації мети виховання, сформульовану педагогом відповідно до конкретно-історичних, суспільно зумовлених та, разом із тим, індивідуальних потреб, що сприяло формуванню щасливого, організованого дитинства.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми виховання особистості в професійній діяльності А.С. Макаренка й засвідчує необхідність її подальшого розроблення за такими перспективними напрямками, як громадянське виховання особистості, розвиток її готовності до професійної мобільності вихованця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавриленко І. І. Організаційно-педагогічні засади управлінської діяльності А. С. Макаренка в Трудовій колнії ім. М. Горького : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / І. І. Гавриленко. – Суми, 2015. – 272 с.
2. Козлова О. Г. Підприємницька діяльність А. С. Макаренка як складова управління Полтавською трудовою колонією ім. М. Горького / О. Г. Козлова // Постметодика. – 2013. – № 1 (110). – С. 55–64.
3. Крук М. Особливості фізичного виховання дітей та підлітків у педагогічній діяльності А. Макаренка / М. Крук / Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Випуск 11. – С. 181 – 187. – Електронний ресурс – Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2307/1/Kruk.pdf>
4. Лялин Н. А. Педагогическая система А. С. Макаренка : дис. ... канд. пед. наук / Н. А. Лялин. – Л., 1945–1946. – 401 с.
5. Макаренко А. С. Лекции о воспитании детей / А. С. Макаренко // Педагогические сочинения : в 8-ми т. Т. 4 / сост. : М. В. Виноградова, А. А. Фролов. – М. : Педагогика, 1984. – С. 59–117.
6. Макаренко А. С. Проблемы школьного советского воспитания (лекции) / А. С. Макаренко // Педагогические сочинения : в 8-ми т. Т. 4 / сост. : М. В. Виноградова, А. А. Фролов. – М. : Педагогика, 1984. – С. 123–203.
7. Макаренко А. С. Проблемы школьного советского воспитания (тезисы). / А. С. Макаренко // Педагогические сочинения : в 8-ми т. Т. 4 / сост. : М. В. Виноградова, А. А. Фролов. – М. : Педагогика, 1984. – С. 118–121.
8. Носовець Н. М. Гуманістична спрямованість системи трудового виховання молоді в педагогічній спадщині А. С. Макаренка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01

/ Н. М. Носовець. – К., 2003. – 271 с.

9. Окса Н. Н. Проблемы дидактики в педагогическом наследии А. С. Макаренко : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. Н. Окса. – Мелитополь, 1991. – 16 с.

10. Сбруєва А. А. Авторська школа А.С. Макаренка: характеристика чинників ефективності / А. А. Сбруєва // Педагогічна спадщина А. С. Макаренка крізь призму сучасності : монографія. – Суми : СумДПУ, 2008. – С. 4–31.

11. Сбруєва А. А. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах : навчальний посібник / А. А. Сбруєва, М. Ю. Рисіна. – Суми : СумДПУ, 2000. – 208 с.

12. Ткаченко А. В. Професійний розвиток і саморозвиток особистості в практиці А. С. Макаренка : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / А. В. Ткаченко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – 502 с.

13. Goodman W. L. Anton Simeonovitch Makarenko, Russian Teacher / W. L. Goodman. – London : Routledge and Kegan Paul, 1949. – 146 p.

14. Zilberman, Victor. Anton Makarenko: Contribution to Soviet Educational Theory // The Journal of Educational Thoughts. – 1988. – Vol. 22. – № 1. – P. 35–45.

РЕЗЮМЕ

Козлова Е. Основные направления воспитания личности в профессиональной деятельности А. С. Макаренко.

Статья посвящена раскрытию основных направлений воспитания, реализуемых в профессиональной деятельности А. С. Макаренко во время социально-экономического кризиса (20-е годы XX века). Определено, что сущность воспитательного процесса А. С. Макаренко определял в рамках сформулированной им цели воспитания. Отмечено, что основными направлениями воспитания личности в профессиональной деятельности А.С. Макаренко являются: моральное, трудовое, физическое, эстетическое и половое воспитание. Аргументировано, что воспитательная работа по обозначенным педагогом направлениям способствовала формированию счастливого, организованного детства.

Ключевые слова: А. С. Макаренко, профессиональная деятельность, воспитание, нравственное воспитание, трудовое воспитание, физическое воспитание, эстетическое воспитание, поло-ролевое воспитание.

SUMMARY

Kozlova O. The main directions of upbringing of a personality in the professional activity of A. S. Makarenko.

The article is devoted to the main directions of upbringing in the professional activity of A. S. Makarenko, which falls on the times of socio-economic crisis on the territory of Ukrainian state (the 20-ies of the XX century). The figure of A. Makarenko and his professional activity were of interest to the educators and historians of pedagogy of early 40-ies of the XX century. First of all we note that the directions of educational work of A. S. Makarenko were determined in accordance with the understanding of the purpose of education.

It is found out that the essence of the educational process was determined by A. S. Makarenko in the framework of the formulated objectives of education. The main directions of upbringing of a personality in the professional activity of A. S. Makarenko are: moral education, labor education, physical education, aesthetic education and sexual education.

The tasks of moral education are outlined. They are the following: the pupils' mastery of the norms and rules of moral behavior, the formation of legal awareness, acceptance of social norms and rules. Labour education involved the development of knowledge and skills of work and efficient management, educational training, readiness to the conscious choice of profession. Physical education was aimed at the harmonious development of the body and

health promoting, improving efficiency, leveling of the physical and moral «laxity» of the child's soul. Aesthetic education shaped the sense of beauty, inner and outer beauty of a person, developed the aesthetics of the team. Sex-role education brought about a change in the psycho-social roles of women and men in the society, personal development on the principles of public morality, sexual training of the pupil as a future family man.

It is proved that educational work according to the directions outlined by the outstanding educator contributed to the formation of happy, organized childhood.

The study does not cover all aspects of upbringing of a personality in the professional activity of A. S. Makarenko and highlights the need for further development in such promising areas as civic education of the individual, the development of his readiness for professional mobility.

Key words: *A. S. Makarenko, professional activity, education, moral education, labour education, physical education, aesthetic education, sex-role education.*